

☞ Z JUDIKATURY ESLP ☞

EKOLOGICKÝ AKTIVISMUS Z POHLEDU OCHRANY LIDSKÝCH PRÁV

(nad rozsudkem ESLP ve věci *Friedrich a ostatní proti Polsku*
a nálezem ÚS I. ÚS 2956/23)

JUDr. Vojtěch Vomáčka, Ph.D., LL.M.

Koncem června 2024 vydal Evropský soud pro lidská práva (ESLP) rozsudek ve věci *Friedrich a další proti Polsku (25344/20)*.¹ Jedná se o případ, který představuje významný precedens v oblasti ochrany lidských práv v kontextu svobody a bezpečnosti osob podle článku 5 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a který zároveň doplňuje *environmentální* judikaturu ESLP k č. 10 Úmluvy.

Věcně se případ týká zásahu polské pohraniční stráže proti aktivistům Greenpeace a novinářům během environmentálního protestu v gdaňském přístavu v září 2019. Jádrem sporu je otázka zákonnosti a přiměřenosti tohoto zásahu ve světle práv na svobodu pohybu a svobodu projevu.

Případ nastoluje několik důležitých právních otázek. Především jde o hranici mezi legitimním policejním zásahem a nepřiměřeným omezením práv na svobodu pohybu a svobodu projevu. Dále se dotýká problematiky rozlišení mezi omezením pohybu a zbavením svobody v kontextu policejního zásahu. V neposlední řadě případ otevírá otázku, jak vyvážit právo na pokojný protest s požadavky na veřejnou bezpečnost a pořádek.

Tento článek poskytuje shrnutí skutkového stavu a klíčových závěrů, a rovněž zmiňuje zásadní rozhodnutí, na která ESLP odkazoval, a také související judikaturu. Pochopitelně nejde o jediné rozhodnutí ESLP z oblasti ochrany životního prostředí z poslední doby. Vedle klimatických kauz, kterým je věnovaná větší odborná pozornost, lze čtenářstvo upozornit na *české* rozhodnutí ve věci *Kuklovi proti České republice (67480/16)*,² kterým ESLP rozhodl, že námitka stěžovatelů na porušení jejich práva na respektování soukromého a rodinného života v důsledku přítomnosti podzemního vysokotlakého plynovodu v těsné blízkosti jejich obydli nedosáhla minimální úrovně závažnosti vyžadované čl. 8 Úmluvy, a proto ji prohlásil za zjevně neopodstatněnou. Blíže nepodložené obavy z možných

¹ Rozsudek ESLP ze dne 20. 6. 2024, *Friedrich a ostatní proti Polsku*, 25344/20.

² Rozhodnutí ESLP ze dne 1. června 2023, *Kuklovi proti České republice*, 67480/16.

dlouhodobých negativních následků totiž nemohou automaticky aktivovat použití čl. 8 Úmluvy.³ Stěžovatelům se ani nepodařilo prokázat, že by jejich nemovitost umístěním plynovodu ztratila na hodnotě, a proto ESLP odmítl jako zjevně neopodstatněnou i jejich námitku porušení čl. 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě.

Skutkové okolnosti případu *Friedrich a ostatní proti Polsku*

Dne 9. září 2019 vplula bez povolení loď Greenpeace Rainbow Warrior do gdaňského přístavu s cílem blokovat vstup nákladní lodi převážející uhlí. Tato akce byla součástí rozsáhlejší kampaně Greenpeace proti využívání fosilních paliv. Kromě Rainbow Warrior se protestu účastnily i menší čluny s aktivisty a novináři. Reakce polských úřadů byla rychlá a razantní. Pohraniční stráž nejprve vydala příkazy k zastavení protestu, které byly ignorovány. Následně přibližně v 23:00 ozbrojení příslušníci pohraniční stráže násilně vstoupili na palubu Rainbow Warrior, přičemž použili kladiva k rozbití oken na můstku. Aktivisté a novináři na palubě byli zadrženi a jejich pohyb byl omezen.

Dva hlavní stěžovatelé – kapitán Rainbow Warrior a velitelka jednoho z menších člunů – byli formálně zatčeni a drženi ve vazbě po dobu přesahující 35 hodin. Ostatní stěžovatelé, včetně aktivistů a novinářů, byli zadrženi na lodi bez formálního zatčení po dobu několika hodin, přičemž jim bylo bráněno v pohybu a komunikaci.

Stěžovatelé se následně obrátili na polské soudy, argumentující, že zásah byl nezákonný a nepřiměřený, porušující jejich práva na svobodu a svobodu projevu. Tvrdili, že jejich protest byl pokojný a neměl být přerušen tak agresivním způsobem. Navíc poukazovali na to, že nebyli včas informováni o důvodech svého zadržení a byl jim odepřen přístup k právní pomoci.

Polské soudy však dospěly k závěru, že zásah byl oprávněný vzhledem k potenciálnímu ohrožení bezpečnosti v přístavu a že omezení pohybu stěžovatelů nepředstavovalo zbavení svobody, ale bylo nezbytnou součástí policejní kontroly.

Porušení čl. 10 Úmluvy

ESLP důkladně analyzoval otázku porušení čl. 10 Úmluvy, který zaručuje svobodu projevu. Nejprve posoudil, zda protest aktivistů Greenpeace a činnost novinářů lze považovat za formu projevu chráněnou tímto článkem. Připomněl, že ochrana svobody projevu se neomezuje pouze na mluvené či psané slovo, ale zahrnuje i myšlenky a názory vyjádřené neverbálními prostředky nebo chováním. Soud odkázal zejména na rozhodnutí ve věci *Bryan a další proti Rusku* (viz níže).

³ K tomu viz rovněž rozsudek ESLP ze dne 2. 12. 2010, *Ivan Atanasov proti Bulharsku*, 12853/03.

ESLP dospěl k závěru, že akce stěžovatelů, i přes svůj narušující a neoprávněný charakter a potenciální ohrožení námořní dopravy, představovala vyjádření názoru na otázku společenského zájmu. Tím soud potvrdil široký rozsah ochrany poskytované čl. 10 Úmluvy, která zahrnuje i kontroverzní nebo potenciálně rušivé formy protestu.

Následně se ESLP zabýval otázkou, zda došlo k zásahu do práva stěžovatelů na svobodu projevu. Soud odmítl argument vlády, že protest byl již dokončen, a tedy nedošlo k zásahu. ESLP zdůraznil, že zásah nemusí nutně znamenat úplný zákaz, ale může zahrnovat různá opatření přijatá úřady, včetně těch provedených před, během nebo po shromáždění. Soud konstatoval, že přerušování protestu, imobilizace aktivistů na jejich plavidlech a následné zadržení a trestní stíhání dvou z nich představovalo zásah do jejich práva na svobodu projevu. Zvláštní pozornost byla věnována situaci dvou novinářů, kterým bylo bráněno v zaznamenávání a reportování o protestu.

Poté, co ESLP stanovil existenci zásahu, přešel k posouzení jeho zákonnosti. Zde soud provedl důležité propojení mezi svým zjištěním o porušení čl. 5 Úmluvy (právo na svobodu a osobní bezpečnost) a posouzením zákonnosti zásahu do svobody projevu podle článku 10. ESLP uvedl, že pokud je zadržení nezákonné podle článku 5, nemůže být v zásadě považováno za omezení svobody projevu předepsané zákonem ve smyslu článku 10 odst. 2 Úmluvy. Tento přístup zdůrazňuje vzájemnou provázanost různých práv chráněných Úmluvou a důležitost zákonnosti jakéhokoli omezení základních práv.

Vzhledem k závěru o nezákonnosti zásahu ESLP nepovažoval za nutné zkoumat další kritéria stanovená v článku 10 odst. 2, tedy zda zásah sledoval legitimní cíl a byl nezbytný v demokratické společnosti. Toto rozhodnutí demonstruje, že nezákonnost zásahu sama o sobě postačuje k závěru o porušení článku 10, bez ohledu na případné legitimní cíle nebo proporcionálnost opatření.

V závěru ESLP jednomyslně rozhodl, že došlo k porušení článku 10 Úmluvy ve vztahu ke všem stěžovatelům. Toto rozhodnutí potvrzuje silnou ochranu, kterou ESLP poskytuje svobodě projevu, zejména v kontextu protestů týkajících se otázek veřejného zájmu, jako je ochrana životního prostředí. Zároveň zdůrazňuje, že jakékoli omezení této svobody musí být striktně v souladu se zákonem, což poskytuje důležitou záruku proti svévolnému zasahování státu do výkonu tohoto základního práva.

K porušení čl. 5 Úmluvy

Co se týče aplikovatelnosti čl. 5 Úmluvy v případě omezení svobody na palubě lodi, ESLP zdůraznil, že rozlišení mezi zbavením svobody a pouhým omezením

svobody pohybu je otázkou stupně nebo intenzity, nikoli povahy nebo podstaty opatření.

Soud připomněl, že při posuzování, zda došlo ke zbavení svobody, je třeba zohlednit konkrétní situaci dotčené osoby a celou řadu kritérií, jako je typ, délka a účinky opatření a způsob jeho provedení. Důležitými faktory jsou možnost opustit vymezený prostor, míra dohledu a kontroly nad pohybem dotčené osoby, rozsah její izolace a možnost kontaktu s vnějším světem.

Podle ESLP byli stěžovatelé na palubě lodi *Rainbow Warrior* fakticky pod kontrolou příslušníků pohraniční stráže, kteří převzali plnou kontrolu nad lodí. Situace trvala přibližně sedm hodin pro většinu stěžovatelů. Soud konstatoval přítomnost prvku donucení při výkonu pravomocí příslušníků, vzhledem k tomu, že stěžovatelé byli střeženi více než tuctem ozbrojených důstojníků, nemohli se volně pohybovat ani opustit určené prostory a nemohli kontaktovat své právníky.

Ačkoli stěžovatelé nebyli spoutáni ani jinak fyzicky omezováni a neprotestovali proti prohlídce, soud dospěl k závěru, že jejich situace byla zcela odlišná od dobrovolné přítomnosti osob při prohlídce domova nebo pracoviště. Soud proto rozhodl, že všichni stěžovatelé byli zbaveni svobody ve smyslu článku 5 odst. 1 Úmluvy, a to i v případě doby strávené ve vazbě, která nebyla zaznamenána v žádném formálním protokolu o zatčení.

ESLP dále shledal porušení článku 5 odst. 2 Úmluvy u všech stěžovatelů, protože nebyli informováni o právních důvodech opatření vedoucích k zbavení jejich svobody, případně tyto informace obdrželi až několik hodin po faktickém zatčení. Naopak ESLP prohlásil za zjevně neopodstatněnou stížnost na porušení práva na urychlené přezkoumání zákonnosti zbavení svobody soudem. Vzhledem ke krátké době trvání zbavení svobody stěžovatelé neměli dostatek času na zahájení takového řízení před svým propuštěním.

Komentář

ESLP se již dříve zabýval několika případy týkajícími se svobody projevu při environmentálních protestech a rolí nevládních organizací jako strážců demokracie.

Mezi významné případy, které se týkají svobody projevu při environmentálních protestech, patří zejm. slavný případ *Steel a Morris proti Spojenému království* (68416/01),⁴ známý včetně řízení před národními soudy pod názvem *McLibel case*. Tento případ se týkal žaloby za pomluvu, kterou podala společnost McDonald's proti dvěma aktivistům (Steelová a Morris), kteří distribuovali letáky kritizující praktiky společnosti v oblasti životního prostředí a pracovních podmínek.

⁴ Rozsudek ESLP ze dne 22. 10. 2002, *Steel a Morris proti Spojenému království*, 68416/01.

ESLP shledal, že rozsudek proti aktivistům byl nepřiměřený a představoval porušení článku 10 (svoboda projevu) Úmluvy. Soud zdůraznil důležitost svobody projevu v kontextu veřejné debaty o otázkách obecného zájmu, jako je ochrana životního prostředí. Případ *McLibel* přinesl i zajímavou dohru: Protože se jednalo o nejdelší britské řízení o žalobě proti pomluvě, bylo možné sledovat negativní dopady na reputaci společnost McDonald's.⁵ To však neodradilo podobné společnosti, aby vedly spory proti aktivní veřejnosti označované zkratkou SLAPPs (*Strategic Lawsuits Against Public Participation*).⁶

Poprvé se tak zvýraznila nerovnost v možnostech právní obrany nadnárodního koncernu a „obyčejných“ lidí, kteří si nemohli dovolit účinnou obhajobu. V řízení o žalobě na pomluvu totiž národní úprava (s výjimkou Severního Irsku) neumožňovala soudům přiznat právní pomoc v defamačních sporech, což se stalo základem pro rozhodnutí ESLP.⁷ A také došlo k odhalení, že mezi aktivisty Greenpeace se infiltrovali nejen soukromí vyšetřovatelé najatí McDonald's, aby zjistili, kdo konkrétně za letáky stojí, ale také policisté v utajení, přičemž jeden z nich dokonce patřil mezi autory sporných letáků.

Linie judikatury následující *Steel a Morris* zdůrazňuje svobodu šíření informací, které mají reálný základ nebo jsou založeny na důvodné obavě. Patří do ní i např. rozsudek ESLP ve věci *Vides Aizsardzibas Klubs proti Lotyšsku (57829/00)*.⁸ Stěžovatel byl nevládní organizací, která měla obavy o zachování pobřežních dun. Nechala v místních novinách vytisknout zprávu s obviněním, že starosta pobřežní obce Mersrags úmyslně podepsal nezákonné dokumenty, rozhodnutí a osvědčení. Starosta zažaloval organizaci pro pomluvu. Soud rozhodl, že organizace neprokázala pravdivost svých tvrzení, a nařídil jí zveřejnit oficiální omluvu a zaplatit starostovi náhradu škody za zveřejnění pomlouvačných tvrzení. ESLP ale rozhodl, že takové rozhodnutí porušilo svobodu projevu organizace. Uznal, že zveřejněním zprávy v novinách plnila organizace svoji roli „hlídacího psa“ a vyjádřila hodnotový soud, takže nebyla povinna prokazovat jeho správnost. I v tomto případě vytvořilo rozhodnutí ESLP značný tlak na reformu řízení o žalobách proti pomluvě před vnitrostátními soudy.⁹

⁵ Viz VICK, D., W., CAMPBELL, K. Public Protests, Private Lawsuits, and the Market: The Investor Response to the *McLibel* Case. *Journal of Law and Society*, 2002, roč. 28, č. 2, s. 204–241.

⁶ Viz DONSON, F. Libel Cases and Public Debate – Some Reflections on whether Europe Should be Concerned about SLAPPs. *Review of European Community & International Environmental Law*, 2010, roč. 19, č. 1, s. 83–94.

⁷ Výjimečně poskytnout právní pomoc umožnil pro Anglii a Wales až zákon z roku 1999 přijatý v návaznosti na rozsudek ESLP; Skotsko přijalo novou úpravu až v letech 2007 a 2010.

⁸ Rozsudek ESLP ze dne 27. 5. 2004, *Vides Aizsardzibas Klubs proti Lotyšsku*, 57829/00.

⁹ Viz CADDELL, R., AILE, S. Defamation of public officials: Latvia and the European Court of Human Rights. *Tottels Communications Law*, 2024, roč. 9, č. 4, s. 142–144.

Podobnou roli k ochraně veřejných zájmů v demokratické společnosti jako nevládní organizace zastává pochopitelně i tisk. Ve věci ***Tănăsoaica proti Rumunsku (3490/03)***¹⁰ dovedl ESLP porušení čl. 10 Úmluvy na základě stížnosti novináře odsouzeného za urážku na základě zveřejnění článku o znečišťování životního prostředí soukromou společností. ESLP připomněl, že tisk sice nemůže překročit určité hranice, týkající se zejména ochrany pověsti a práv jiných osob, nicméně je oprávněn v souladu se svými povinnostmi a odpovědností zprostředkovávat informace a myšlenky o všech otázkách obecného zájmu. V tomto případě se jednalo o diskusi v obecném zájmu podpořenou dostatečným skutkovým základem, a chyběla zlá víra v publikaci.

Role strážců demokracie zahrnuje i protesty ve smyslu ochrany čl. 11 Úmluvy (svoboda shromažďování),¹¹ byť v tomto ohledu je zatím relativně skromná judikatura ESLP k demonstracím, protestům a přímým akcím na podporu životního prostředí a ochranu klimatu. Rozvíjí se v podstatě až v posledních dvou letech. Pro skupinu těchto akcí je typické porušování předpisů z různých oblastí, od silničního provozu po ochranu kulturních památek. Tyto případy také mají svoji důležitost, protože pomáhají formovat diskusi o hranicích svobodného vyjádření, účinné ochrany veřejných zájmů při nečinnosti státu. Zatímco některé státy tvrdě odpovídají na klimatické protesty, takže aktivisté končí před trestními soudy, OSN se staví za ochranu protestujících v čele s morálním hlasem mladých lidí.¹²

Případy před ESLP, které mají k uvedenému blíže, je možné dělit na dvě skupiny. V první skupině není protest spojený s nezákonností, ale spíše s narušením pořádku. Ve druhé skupině již volí protestující nezákonné prostředky projevu.

Příkladem z první skupiny je rozsudek ve věci ***Hashman a Harrup proti Spojenému království (25594/94)***,¹³ který se týkal protestu proti honu na lišku. Dva demonstranti se pokusili narušit hon, troubili na lovecký roh a houkali s úmyslem narušit činnost loveckého spolku. Bylo jim nařízeno, aby – v souladu s britskou tradicí – napříště zachovávali klid a chovali se slušně. Vnitrostátní soudy rozhodly, že chování protestujících bylo proti dobrým mravům, což odůvodňovalo příkaz, aby se zdrželi narušování lovu. ESLP rozhodl, že vzhledem k tomu, že nebylo zjištěno, že by při svém protestu proti lovu jednali protiprávně, jednalo se o příkaz zdržet se neurčitěho a nejistého chování, a proto nebyl předvídatelný a nešlo o ospravedlnitelné omezení práva protestujících na svobodu projevu. Nešlo tedy o případ prokázaného porušení zákona, ale o aplikaci poměrně vágního

¹⁰ Rozsudek ESLP ze dne 19. 6. 2012, *Tănăsoaica proti Rumunsku*, 3490/03.

¹¹ Viz např. rozsudek ESLP ze dne 5. 12. 2006, *Oya Ataman proti Turecku*, 74552/01.

¹² Viz např. AMELANG, S. UN calls for protection of climate activists following crackdown in Germany. *Clean Energy Wire*. 26. 5. 2023, dostupné z: <https://www.cleanenergywire.org/news/un-calls-protection-climate-activists-following-crackdown-germany>

¹³ Rozsudek ESLP ze dne 25. 11. 1999, *Hashman a Harrup proti Spojenému království*, 25594/94.

konceptu common law narušení klidu (*breach of the peace*). To však podle ESLP nespĺňovalo požadavky omezení zákonem, které předpokládá čl. 10 Úmluvy.¹⁴

Podobný *modus operandi* zvolili stěžovatelé i ve věci **Steel a další proti Spojenému království (33678/96)**.¹⁵ Nevyhnuli se ale ani nezákonným formám rušivých protestů. Vedle toho, že se snažili bránit odstřelu tetřevů, bránili také stavbě rozšíření dálnice tím, že vnikli na staveniště a lezli po stromech a strojích, aby bránili inženýrským pracím. Soud zde uznal, že fyzické bránění v činnosti představuje projev podle čl. 10. Za povšimnutí stojí, že ESLP charakterizoval pří-
mou akci jako inherentně narušující pořádek. Soud však poznamenal, že je třeba vzít v úvahu riziko výtržností plynoucí z trvalého bránění zákonné činnosti. Jaké je riziko výtržnosti a jak se projeví, ESLP nerozvedl. Nicméně je jasné, že z pohledu ESLP, jelikož předcházení výtržnostem je legitimním cílem omezení práv, je tato forma protestu považována za nelegitimní z důvodu náchylnosti k vyvolání výtržností. Práh pro to, aby byl protest označen za narušování veřejného pořádku, je přitom poměrně nízký, a prokázání souvislosti založené na narušování veřejného pořádku (definovaného jako absence pořádku, zmatku, občanských nepokojů nebo chaosu) není vyžadováno. Za těchto okolností je podle ESLP přiměřené legitimnímu cíli ochrany veřejného pořádku 44hodinové zadržení a odsouzení k 28 dnům odnětí svobody. A podobně je přiměřené sedmnáctihodinové zadržení a odsouzení k sedmidennímu trestu odnětí svobody za bránění stavbě.

Ve věci **Drieman a další proti Norsku (33678/96)**¹⁶ ESLP zkoumal přiměřenost sankce uložené účastníkům přímé akce proti lovu velryb, kterou provedla organizace Greenpeace. Přímá akce spočívala v manévrování lodí tak, aby bránily lovu velryb tím, že při každé příležitosti umístily loď mezi lovecké plavidlo a velrybu, čímž znemožnily harpunování velryby. Ačkoli ESLP ponechal otevřenou otázku, zda se na toto konkrétní jednání mohou vztahovat záruky stanovené v člancích 10 a 11 Úmluvy, shledal, že uložením trestní pokuty účastníkům vnitrostátní orgány jednaly v rámci svého prostoru pro uvážení.

Dále ve věci **Lucas proti Spojenému království (39013/02)**¹⁷ ESLP shledal, že čtyřhodinové zadržení před soudem a odsouzení k pokutě za zablokování veřejné silnice na protest proti zachování jaderné ponorky bylo přiměřené legitimnímu cíli ochrany veřejného pořádku s ohledem na nebezpečí, které představovalo chování protestujících při sezení na veřejné silnici vedoucí k námořní základně. A podobně ve věci **Barraco proti Francii (31684/05)**¹⁸ ESLP rozhodl, že podmí-

¹⁴ Podobně také rozsudek ESLP ze dne 23. 1998, *Steel a další proti Spojenému království*, 24838/94.

¹⁵ Rozsudek ESLP ze dne 23. 9. 1998, *Steel a další proti Spojenému království*, 67/1997/851/1058.

¹⁶ Rozsudek ESLP ze dne 4. 5. 2000, *Drieman a další proti Norsku*, 33678/96.

¹⁷ Rozsudek ESLP ze dne 18. 3. 2003, *Lucas proti Spojenému království*, 39013/02.

¹⁸ Rozsudek ESLP ze dne 5. 3. 2009, *Barraco proti Francii*, 31684/05.

něný trest odnětí svobody v délce tří měsíců za blokování dálnice účastníky *go-slow* protestu organizovaného odborovou organizací byl přiměřený sledovaným legitimním cílům. Soud poznamenal, že stěžovatel nebyl potrestán za svou účast na samotné demonstraci, ale spíše za konkrétní chování v průběhu demonstrace, konkrétně za opakované a úmyslné blokování veřejné komunikace, čímž způsobil větší překážku, než jaká by normálně vznikla při výkonu práva na pokojné shromažďování.

V poslední době ESLP rozhodl další dva případy klíčové pro posuzování ekologického aktivismu:

Případ *Bumbeș proti Rumunsku (18079/15)*¹⁹ se týkal pokuty udělené aktivistovi za účast na protestu proti plánované těžbě zlata a stříbra v oblasti Roșia Montană, která podléhá ochraně v režimu UNESCO. Aktivista se spolu s dalšími třemi osobami připoutal k vstupní bariéře hlavní vládní budovy a vyvěsil transparenty. Během výslechů na policii opakoval, že jeho cílem je upozornit na škodlivost těžby a také něco skutečně udělat potom, co byly ignorovány dřívější petice. ESLP rozhodl, že došlo k porušení práva na svobodu projevu (čl. 10 Úmluvy) ve spojení s právem na svobodu shromažďování (čl. 11 Úmluvy). Zdůraznil, že rumunské soudy se dostatečně nezabývaly významem veřejné diskuse o otázkách veřejného zájmu a mírou narušení běžného života způsobeného protestem. Místo toho se soustředily hlavně na fakt, že protest nebyl předem ohlášen. Uložená pokuta navíc měla odrazující účinek na podobné projevy.

Případ *Bryan a další proti Rusku (22515/14)*²⁰ se týkal protestu 30 aktivistů Greenpeace v roce 2013 na ruské ropné plošině. Dva aktivisté vylezli na plošinu poté, co se k ní přiblížili na nafukovacích člunech z lodi plující pod nizozemskou vlajkou. Ruská pobřežní stráž loď zadržela a odtáhla do přístavu Murmansk i s aktivisty na palubě. V Murmansku byli aktivisté zatčeni a vzati do vazby kvůli obvinění z pirátství, které bylo později překvalifikováno na výtržnictví. Řízení proti nim bylo nakonec zastaveno na základě amnestie. ESLP rozhodl, že: období od zadržení lodi do příjezdu do Murmansku představovalo nezákonné zavení svobody aktivistů, protože nebylo nikde zaznamenáno, že následná dvouměsíční vazba byla svévolná, protože panovaly nejasnosti ohledně obvinění a důvodů pro zadržení, a že došlo k porušení práva na svobodu projevu, protože zatčení, vazba a trestní stíhání představovaly zásah do svobody vyjádřit názor na důležité společenské téma – dopady těžby ropy na životní prostředí. Soud zdůraznil, že omezení svobody projevu aktivistů nebylo v souladu s ruským právem, stejně jako jejich svévolné zadržení.

¹⁹ Rozsudek ESLP ze dne 3. 5. 2022, *Bumbeș proti Rumunsku*, 18079/15.

²⁰ Rozsudek ESLP ze dne 27. 6. 2023, *Bryan a další proti Rusku*, 22515/14.

Česká judikatura je v tomto ohledu střídá. Blokování provozu za účelem upozornění na klimatickou krizi se týká rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 9. 2. 2023, čj. **34 A 7/2022-35**. S krajským soudem lze souhlasit, že takové jednání je v rozporu se zákonem č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů. Ovšem až licoměrně působí závěry, že „*pokud bylo cílem žalobce upozornit na rizika spojená s klimatickou krizí a vyburcovat odpovědné politiky k akci, tohoto cíle lze efektivně dosáhnout i prostřednictvím jednání, které je v souladu se zákonem. Usiloval-li žalobce o větší publicitu, zákonnost či nezákonnost jednání je stěžejním kritériem, který by publicitu určoval. Naopak se lze setkat s mnohými originálními způsoby upozorňování na klimatickou krizi, které měly a mají celosvětový dosah a nejsou nezákonné.*“ Mnohé originální způsoby upozorňování na klimatickou krizi sice existují, ale že by měly celosvětový dosah ve smyslu dosažení konkrétnějších významných účinků, tak tomu není – na což mimo jiné upozorňuje právě OSN. Tendence soudů upozadovat obhajobu (klimatickou) krajní nouzi a odepírat účinnost klimatickým protestům je běžná, ale ne správná, jak upozorňují např. Long a Hamilton s dodatkem, že „*současné a budoucí škody způsobené globálním oteplováním daleko převyšují škody způsobené nenásilným protestem; právní prostředky selhaly při řešení problému a občanský odpor se ukázal jako úspěšný při změně vládní politiky.*“²¹ Přinejmenším za situace, kdy soudy v některých státech klimatické protesty na základě argumentu krajní nouze legitimizují,²² je třeba otevírat diskuzi a nikoliv bezhlavě trestat.

Ústavní soud pak začátkem roku 2024 podpořil svobodu projevu aktivistů náležením **I. ÚS 2956/23**. Základem sporu byl upravený reklamní spot společnosti ČEZ, který zveřejnil spolek Greenpeace na sociálních sítích. Reklamu s názvem „Rozsvícení vánočních stromů“ spolek upravil tak, že do ní přidal záběry poškozených, suchých a vykácených lesů i lesních požárů. Výjevy doprovázel text, že ČEZ svojí činností škodí životnímu prostředí. Ústavní soud považoval za podstatné okolnosti, za jakých byl upravený reklamní spot zveřejněn. Již z úvodu spotu bylo zřejmé, že nejde o „oficiální“ reklamu ČEZu, ale o snahu někoho jiného s nadsázkou či ironií upozornit na dopady činnosti ČEZ na životní prostředí.

Samotný spot ani způsob jeho šíření nemohl zavdat pochybnosti o svém parodickém významu a myšlence, kterou zosobňuje. ČEZ je navíc známý právě

²¹ LONG, N., L., HAMILTON, T. The Climate Necessity Defense: Proof and Judicial Error in Climate Protest Cases. *Stanford Environmental Law Journal*, 2019, roč. 38, č. 1, s. 59.

²² Viz např. BALOUNOVÁ, E. Limity právní ochrany environmentálních aktivistů. *Právník*, 2024, č. 1, s. 42-43. MAZZOTO, P. The necessity defence in (the Swiss) climate protest cases: Democratic contestation in the age of climate activism. *European Law Journal*, 2024, roč. 29, č. 3-6, s. 393-421. COCA-VILA, I. Punishing the Last Citizens? On the Climate Necessity Defence. *Res Publica*, 2023, BROGAN, M. The necessity defence and anthropogenic global warming protests: The times they are a-changin'. *Alternative Law Journal*, 2021, roč. 46, č. 4, s. 268-274.

působením v oblasti energetiky, která je ze své podstaty spojená s masivními zásahy do životního prostředí. Podle Ústavního soudu je proto ČEZ povinen snést únosnou míru kritiky své činnosti, a to i za použití parodie. Spot upozorňoval na obecnou otázku ochrany životního prostředí, která zejména v posledních letech – v souvislosti s probíhající změnou klimatu a s jejími dopady na společnost – nabírá na své naléhavosti. Obsahem spotu byla věcná kritika ČEZu, nikoliv například výzva k násilí.

Ústavní soud se zabýval také tím, zda výklad autorského zákona (č. 121/2000 Sb.), který zahrnuje práva související s autorským právem pod rozsah zákonné licence pro karikaturu a parodii, představuje nepřípustný projev soudcovského dotváření práva. Ústavní soud se ztotožnil s pohledem Nejvyššího soudu, že zákonodárce nezamýšlel vyloučit práva související s právem autorským z dosahu zákonné licence pro parodii. Ústavní soud odkázal na četnou judikaturu ESLP k parodickému a satirickému vyjádření,²³ nepovažoval však za nutné zmiňovat rozhodnutí k ochraně životního prostředí nebo protestům na jeho podporu. I z toho důvodu se jeví závěry rozsudku ESLP ve věci *Friedrich a ostatní proti Polsku* přínosné.

Na rozhodnutí soudu čeká žaloba, kterou podal obchodní řetězec Albert na spolek obránců zvířat *Obraz*, který v březnu 2024 v kampani upozorňoval na špatné podmínky chovu kuřat, která do svých obchodů Albert v Česku odebírá. Krajský soud v Českých Budějovicích již vyhověl předběžnému opatření proti kampani,²⁴ byť se k tomu s ohledem na pražské sídlo aktivistů nejeví být soudem příslušným.

Závěr

Z analýzy judikatury ESLP vyplývá, že prostor pro uvážení smluvních států při trestání protiprávního jednání spojeného s projevem nebo sdružováním není sice široký, ale neomezený. Jde ruku v ruce s evropským dohledem ze strany Soudu, jehož úkolem je vydat konečné rozhodnutí o tom, zda byl trest slučitelný s článkem 10 nebo 11 Úmluvy. Je potřeba zvláště pečlivě zkoumat případy, kdy sankce uložené za nenásilné jednání zahrnují trest odnětí svobody. Další důležitou zásadou, která vyplývá z judikatury ESLP, je, že účastníci demonstrace, která vede ke škodám nebo jiným výtržnostem, ale kteří se sami nedopustili žádného násilného nebo jinak zavrženého jednání, nemohou být stíháni pouze z důvodu své účasti na demonstraci. I krátkodobá opatření mohou spadat pod ochranu článku 5 Úmluvy, pokud dosáhnou určité intenzity omezení osobní svobody.

²³ Body 33–35.

²⁴ Viz Albert žaluje *Obraz* kvůli kampani proti špatným podmínkám chovu. Spolek se brání svobodou slova. *iRozhlas*, 26. 6. 2024, dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/albert-zaluje-obraz-kvuli-kampani-proti-spatnym-podminkam-chovu-spolek-se-brani_2406251849_edr

V případě uplatnění takových opatření je třeba prokázat dostatečný právní základ a odůvodnit nezbytnost celé doby zadržení.

O autorovi:

JUDr. Vojtěch Vomáčka, Ph.D., LL.M., je odborným asistentem katedry práva životního prostředí a pozemkového práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity a poradcem na Nejvyšším správním soudu.

ENVIRONMENTAL ACTIVISM FROM THE PERSPECTIVE OF HUMAN RIGHTS PROTECTION (ON THE JUDGMENT OF THE ECHR IN FRIEDRICH AND OTHERS V. POLAND AND THE RULING OF THE CONSTITUTIONAL COURT I. ÚS 2956/23)

Abstract

This article examines the European Court of Human Rights' (ECHR) decision in *Friedrich and Others v. Poland* (Application No. 25344/20), a significant case addressing the balance between state intervention and civil liberties during environmental protests. Greenpeace activists and journalists were detained during a peaceful demonstration in Gdańsk, raising key issues regarding the rights to liberty and freedom of expression under Articles 5 and 10 of the European Convention on Human Rights. By analysing these decisions, the article highlights the evolving legal landscape surrounding civil liberties and environmental activism, underscoring the ECHR's role in ensuring that state measures do not unduly infringe on fundamental freedoms. Furthermore, it provides examples from the Czech case law, most notably the recent ruling of the Constitutional Court No. I. ÚS 2956/23.

Keywords: European Court of Human Rights, case law, freedom of speech, freedom of assembly

